

Надія СТАШЕНКО (Луцьк)

МОДЕСТ ЛЕВИЦЬКИЙ ТА ГРИГОРІЙ СТЕПУРА НА ПЕРЕХРЕСТЯХ ЖИТТЯ (за матеріалами епістолярію та спогадів)

Серед активних учасників творення української держави був М. П. Левицький (25.07.1866, с. Вихилівці на Поділлі – 16.06.1932, м. Луцьк) – письменник, лікар, культурно-освітній і громадський діяч. Йому судилося разом із сучасниками – Оленою Пчілкою, Лесею Українкою, Б. Грінченком, С. Чикаленком, В. Науменком, В. Дорошенком, іншими видатними українцями, закладати підмурівок національно-культурного відродження рідного народу. Модест Левицький був досить відомим літератором, автором художніх і науково-популярних творів, перекладів, укладачем українських граматики, праці з теорії письменства. Вісім років він прожив поза Україною, але й на чужині робив багато добра своєму народові як дипломат, лікар, викладач, письменник.

За української державності керував санітарним і культурно-освітнім відділенням міністерства шляхів сполучення УНР, а з 1919 був радником, потім головою української дипломатичної місії у Греції. 1921 року стає головою Українського Червоного Хреста, міністром здоров'я Державного центру УНР на еміграції, а від 1922 по 1927 працює викладачем української мови та теорії письменства і лікарем Української Господарської Академії в Подебрадах, організовує початкову школу для дітей, викладає їм українську та французьку мови.

Донедавна не кожен фахівець знав факти життєпису “лікаря серця і душі”, демократа і гуманіста М. Левицького, скупими були відомості про його чималий творчий доробок, адже в радянський час був безглуздо звинувачений в “українському буржуазному націоналізмі”. Позитивними були прижиттєві відгуки на його літературний доробок І. Франка, Олени Пчілки, С. Єфремова, О. Грушевського, А. Крушельницького, у виданнях еміграції; принагідно, спорадично його ім'я згадувалося в 60-ті рр., 80–90 рр. ХХ ст. 2004 року в національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова відбувся захист кандидатської дисертації Ліпницької І. М. “Творчість Модеста Левицького в контексті української прози кінця ХІХ початку ХХ ст.”. Вперше після довгих років забуття за маловідомими виданнями, раритетними джерелами досліджувалася мала проза письменника, з'ясувалися витоки

формування світоглядних, філософських, естетичних поглядів митця, розкривалася взаємодія прози М. Левицького з літературними традиціями та новітніми літературними тенденціями доби порубіжжя.

Як засвідчує автореферат (К., 2004), дослідниця глибоко проаналізувала оригінальність і самобутність художнього світу М. Левицького, особливості його творчої манери, жанрово-типологічну специфіку прози, а також запропонувала періодизацію творчого шляху митця в контексті його біографії. Перший період творчості визначено як доеміграційний (1901–1917), другий – роки еміграції (1918–1932). “З 1918 почалася вимушена політична еміграція М. Левицького. Виїхавши у складі дипломатичної місії УНР до Греції, письменник більше не повернувся на батьківщину”, - стверджує І. Ліпницька [5, с.6]. Відтак останній волинський (луцький) період життя М. Левицького (1927–1932) дослідниці, на жаль, був невідомий, тому й трапилася ця прикра помилка.

Про цей період життя М. Левицького інформує письменник і літературознавець Ю. Покальчук у статті “Добром налите серце” [7, с.10]. Під такою ж назвою, але іншою за змістом була його публікація у ж. “Вітчизна”. –1969. – №11. Там також йдеться про волинські дороги життя М. Левицького.

1967 року в Канаді (Вінніпег) Інститутом Дослідів Волині були видрукувані спогади сина Віктора¹ Левицького про батька. У передмові до книги Ю. Мулик-Луцьк відзначив: “Справжня, непідробна любов - мовчазна, скупа на слова. Ось цим і пояснюється ощадність слів у спогадах інженера В. Левицького про свого батька, та все ж таки сказав він”не багато, але багато”. У кожному його слові є зміст томів. Оці спогади треба читати під “телескопом” широкого знан-

¹Левицький Віктор Модестович (14.07.1893, Київ – 25.04.1960, Аргентина) - інженер – гідромеханік, член – кореспондент Інституту Дослідів Волині, представник УНР в Аргентині. Здобув освіту в Луцькій гімназії (закінчив навчання в 1912 році), Київському університеті, УГА в Подебрадах. 1927 року разом з батьком прибув до Луцька. Працював за фахом в “Ужонді Земському”. Від 1941 р. був викладачем технічної школи в Холмі. Перед німецьким відступом був вивезений до Німеччини. В. М. Левицькому вдалося втекти. Потрапив до Канади, а звідти емігрував до Аргентини.

ня доби, до якої вони відносяться” [3]. В Україні “Спогади про батька” В. Левицького були опубліковані в репринтному відтворенні у виданні “Роде наш красний...” Волинь у долях краян і людських документах. – Луцьк : РВВ “Вежа”, 1999. – Т. III. Зігріті синівською любов’ю, написані чесно і щиро, вони висвітлювали канву життєвої долі М. Левицького, зокрема останнього періоду життя. 1998 року побачила світ книга спогадів колишніх учнів Луцької української гімназії дбайливо зібрана і впорядкована Ларисою Токарук, членом “Просвіти”, заступником голови Волинської обласної організації Союзу українців. У волинському обласному державному архіві (далі ВОДА – Н.С.) зберігаються унікальні матеріали, що прояснюють ряд моментів життя М. Левицького, стосуються справи працевлаштування в Луцькій гімназії і адресовані вони Григорію Калістратовичу Степури (20.10. 1881, с. Жванець Хмельн. обл – 1944, м. Ургенч, тепер Узбекистан) – відомому волинському адвокату, в минулому члену Української Центральної ради і губернському комісару Поділля. Із 1923 він з родиною жив на Волині, працював у “Бюро правних порад і писання прохань” при Луцькій повітовій “Просвіті”, брав активну участь у національному відродженні краю, був Головою батьківського комітету Луцької української гімназії. Саме він діяльно сприяв поверненню М. Левицького з політичної еміграції на Україну, допоміг йому у вирішенні багатьох життєвих труднощів, пов’язаних із переїздом на рідну землю. Окремі фрагменти цього листування були опубліковані наприкінці 90-х рр. у статтях Н. Г. Сташенко [8;9] та у вказаній праці про Луцьку українську гімназію, зокрема у спогадах сина Григорія Степури Тараса [10].

У книзі “Сяйво душі Модеста Левицького” (Луцьк, 2009) в примітці до публікації його “curriculum vitae” зазначено : “Цей лист, як і інші листи письменника, зберігались (підкр. наше – Н.С.) в особовому фонді Григорія Степури” [11, с. 24] Уточнюємо, що вони там і зберігаються (ВОДА. – Ф. 522. – Оп. 1 . – Спр 6). На берегах листування є еклібрис – знак овальної форми “Домашня бібліотека № Гр. Кл. Степури”. Документи стали доступними дослідникам, краєзнавцям вже після здобуття Україною незалежності. Розсекречені архівні фонди розкривають багато сторінок нашої трагічної історії. Яким був шлях документів із домашнього архіву Григорія Степури на зберігання у ВОДА розуміємо. Його, державного і громадського- політичного діяча, заарештували енкаведисти 1939 року в селі Уляна (тепер Дачне), що біля Луцька. 1944 він помер на заслання в місті Ургенч Хорезмської області. Місце поховання невідоме [2].

У фонді Григорія Степури зберігається 6 рукописних листів від Модеста Левицького, надіслані із Подєбрад до Луцька, і 6 листів – відповідей на них адресата, надруковані на машинці зі знаком – приміткою “Odpis”. Листовний діалог між двома земляками тривав упродовж червня – серпня 1927 року. Першим кроком до їхнього спілкування і духовного порозуміння була мала батьківщина – Поділля.

У першому листі від 11.06. 1927 року М. Левицький вказує на причини, що спонукали його до прийняття рішення про повернення в Україну.

Високоповажаний Добродію!

Звертаюся до Вас по докладнішій інформації з приводу тих учительських посад, що мають бути в Луцькій українській гімназії, бо ця справа цікавить мене персонально. Подєбрадська Академія йде на атрофію і в найкращому разі вона проживотіє ще 2-3 роки, але вже розвиватись далі не може. Коли ж вона почне ліквідуватись, то доведеться мені в першу чергу теж ліквідуватись, бо я читаю українську мову і теорію письменства на 1 і 2 семестрі.

Отже – мені треба знати, чи надаюся я до посади вчителя в Луцькій гімназії й чи та посада надається для мене.

Цей лист містить “curriculum vitae” претендента на посаду з якого довідуємося факти його біографії. З-поміж них читаємо: “*В осені р. 1920 переїхав у Польщу до нашого уряду (уряд УНР в екзилі та ставка Голового отамана Симона Петлюри знаходилися в польському місті Тарнов – Н.С.), але попав саме на той нещасний відступ (за р. Збруч - тогочасного кордону з Польщею, військ армії УНР та роззброєння їх в таборах інтернованих вояків – Н.С.) і був головою укр. Червоного Хреста в Польщі, де й познайомився з Вами, коли пам’ятаєте”.*

Улітку 1920 р. Григорій Степура почав працювати у Міністерстві внутрішніх справ УНР. Він отримав надзвичайні повноваження для ревізії діяльності прифронтових дивізійних комісарів. 26 липня 1920 Степуру відрядили у прифронтову смугу військ УНР. Після поразки революції у січні 1921 р. він очолює делегацію до Варшави, де висловлює протест проти визнання польським урядом Радянської України [2]. За таких обставин тернисті шляхи життя Модеста Левицького та Григорія Степури зійшлися. А на Волині вони стали щирими приятелями, яких об’єднувало не тільки минуле, але й спільна праця на полі розбудови національного життя в умовах польської окупації.

У своїх листах М. Левицький жодним словом не згадав про свою літературну діяльність окрім щиро висловленого бажання:

Міг-би викладати українську і латинську мову в нижчих класах (I–IV) і гігієну, від біди і французьку мову, яку знаю добре і балакаю нею вільно. Я не хотів би брати більше 12–15 годин у тиждень, бо це мені було б тяжко і не лишало б часу для написання хоч-би спогадів своїх, яких не можу ніяк закінчити. (Підкр. наше – Н.С).

Він відмовляється від читання лекцій з літератури за станом здоров'я – через погіршення зору.

У першому листі Модест Пилипович коротко спiniaється на етапах своєї педагогічної та лікарської праці.

По першому питанню подаю Вам такі дані про себе: мені 60 літ, родом я з Поділля; скінчив два факультети в Київському університеті: історико-філологічний (по словесному відділу) р. 1888 і медичний р. 1893. Потім служив земським лікарем на Правобережжі; р. 1904–1907 був директором Київської Губ. Земської фельдшерської школи, де викладав латинську мову і фізіологію. Потім був (1907–17) залізничним лікарем в Радзівілові і в Білій Церкві, де 5 літ викладав гігієну в чоловічій і жіночій гімназіях. Після революції там таки був учителем української мови і директором української гімназії імені Б. Грінченка (1917–18) по виборі педагогічної ради і з затвердження Генер. Секретаріату Освіти. В січні 1919 через тяжку хворобу дружини виїхав до Греції, яко радник укр. дипломатичної місії в Афинах, а по смерті голови місії Ф. Матушевського став головою тої місії. В осені р. 1920 переїхав у Польщу до нашого уряду, але попав саме на той нещасний відступ і опинився в Тарнові, а потім у Ченстохові і був головою укр. Червоного Хреста в Польщі, де й познайомився з Вами, коли пам'ятаєте. З р. 1922 по-нині обіймаю посаду лектора української мови і теорії письменства в Подебрадській Академії, а також лікаря тої-ж Академії. На жаль дипломи мої залишилися в Києві й добути їх звідти ніяк не можу, єдиний мій документ це залізничний білет лікаря 12 уч. Південно-Західних залізниць.

Маю праці по мові: Українську граматику для самонавчання (4 видання), порівнююча граматики московської і української мови і менші статті: “Паки і паки” (про хиби сучасної нашої літературної мови), “Особливості української звучні” – доклад на українському науковому з'їзді, друкований в Академічному збірнику. Оце мое curriculum vitae.

Хвилював М. Левицького і матеріальний бік справи:

Тепер друге питання (евентуально, коли перше може бути розв'язане позитивно): чи підійде ця посада для мене? Тут для мене в сам-перед стає матеріальна сторона: я маю при собі внука, який вчиться в українській гімназії в Подебрадах

(оце-ж забув додати, що в цій маленькій гімназії я викладаю українську і французьку мову і іменується директором). Внук у 3-й класі, має 14-й рік. Отож треба мені знати, яка була б мені платня в Луцьку і чи вистачить її, щоб прожити удвох з онуком? (Жінку свою я поховав у Греції). Далі: чи досить певна і постійна ця служба? Від кого вона залежить? І чи має та гімназія права, тобто чи зможе мій онук по скінченні її вступити в університет чи иншу високу школу?

Об'єктивні обставини змусили М. Левицького та членів його родини повернутися на Україну. Дотації на Академію, на стипендії для студентів від чехословацького уряду почали скорочуватися в порівнянні з роком заснування – 1922. Ці проблеми стосувалися усіх вищих українських шкіл у Празі. В 1930-х рр. через серйозні фінансові труднощі помітно згорнув свою діяльність Український Вільний Університет, Український педагогічний інститут ім. Михайла Драгоманова й Українська Господарська Академія були закриті. 1932 року був заснований у Подебрадах Український технічно-господарський інститут заочного навчання як правонаступник Української Господарської Академії.

В травні 1932 року УГА в Подебрадах урочисто відсвяткувала 10-ліття свого існування. На це свято активно відгукнулося не тільки українське, а й чеське громадянство. Оглядаючи в цілому чинність УГА, її прихильники у виданні “Свято Подебрадської Академії 1922 6.V.1932” (Подебради, 1932) зробили такий підсумок: “Українська Господарська Академія уявляє з себе поважну культурну цінність. За короткий час своєї чинності вона встигла дати помітні позитивні наслідки. Вона стала поважною високою школою, належно урядженою та забезпеченою кваліфікованим професорським складом. В ній здобули собі освіту та інженерський диплом майже п'ятсот молодих людей з Великої України, Західної України, Кубані, Буковини і навіть з Зеленого Клину. Вона виявила себе як осередок наукової дослідчої праці. Вона спричинилася до значного поширення наукової та фахової літератури на українській мові. Вона нарешті зробилася одним з більших організуючих центрів української інтелігенції закордоном.” [6]. До цієї праці долучився як викладач УГА і лікар М. П. Левицький. Цього ж 1932 року в липні Волинь прощалася із Модестом Левицьким. Про значення його діяльності в нашому краї 15 липня 1935 року писав часопис “Наш світ”: “Левицький – це совість у тілі мистецького слова, того слова, що востаннє пролунало тут між нами, на Волині”.

Маючи 60 літ життя, М. Левицький обирає для свого осідку Волинь не випадково. Значна територія України опинилася під владою біль-

шовиків, а в Луцьку навіть за польської окупації функціонувала відкрита в час короткотривалого національного відродження українська гімназія, що у 20-х роках ХХ ст. стала центром національного та культурно-освітнього життя краю. “Єдине місце, де ми не почували б себе на чужині- це була Волинь, своя, хоч і не родима земля, але українська, якою було багато пов’язано спогадів у батька і у мене”, - згадував Віктор Левицький [4, с.36]. На Волині М. Левицький розпочав свою лікарську працю. Ковельський період його життя (1894-1896) був особливо пам’ятним, бо мав не тільки лікарську практику, але й можливість близько познайомитися з родиною Косачів, він лікував і консультував Лесю Українку (згадки про М. П. Левицького містить епістолярій письменниці та родини Косачів). В автобіографії 1926 року про цей період життя писав: “Там (на Волині – Н. С.) я був не тільки в рідному оточенні, серед рідного народу, але ще й зустрів таку свідому українську родину, як Косачі, що мала маєток під Ковелем (с. Колодяжне). Там я близько зазнав мійся з Оленою Пчілкою, Лесею Українкою, Михайлом Косачем і з молодшими дочками: Ольгою (Лілею), що потім стала лікарем, Оксаною, Дорою. Туди-ж на літо приїздили гостювати Оксана Старицька (Стешенкова), Фотій Красицький (відомий маляр), д-р Пилип Немоловський [...] Тут виробився і зафіксувався на все життя мій національний світогляд”, - згадував М. Левицький про цей період свого життя в листі до громадського діяча, письменника, видавця, одного із засновників Української Центральної Ради Василя Короліва – Старого, автора спогадів “Життєвою дорогою”, у яких цитується цей уривок із автобіографії М. Левицького.

У 1907–1912 рр. М. Левицький працював ще в одному містечку на Волині – Радивиліві. В останньому, 6-му листі до Григорія Степури повідомляв про дату свого виїзду із Подєбрад та згадував прожиті дні на Волині.

Я й не думав, що так трудно зрушитися з місця, на якому просидів 5 літ; непомітно якось те коріння пускається; а помічаєш його тільки тоді, коли треба зрушитися. Дякую за присланий мені папірець на (?) предмет візи; може й не доведеться мені використовувати його, бо переказували мені, що вже в консуляті дозвіл мені є. Думаю виїхати коло 25.08., бо ще хочу по дорозі заїхати до Радзівілова, де я прожив 5 літ і залишив там приятелів, з якими не бачився вже літ із сім. Мав я там колись і хатку свою, але продав її після революції. Тепер жалкую, але тоді не думав, що може доведеться доживати віку на Волині.

(Лист від 4.08.1927 року)

Син Модеста Левицького Віктор, закінчивши

Господарську Академію в Подєбрадах 1927 року, згідно з підписаною угодою, мав шукати собі роботу поза Чехословаччиною (випускники вищих шкіл у Чехії не мали права на працевлаштування). Тому й вирішили переїхати на рідну їм здавна Волинь- до Луцька. Від польської влади він отримав посаду інженера-меліоратора. Працював за фахом в “Ужонді Земському”. Модест Пилипович завдяки підтримці Григорія Степури влаштувався в українській гімназії викладачем і лікарем.

Не відповідає правді твердження сучасного дослідника життєпису Модеста Левицького Анатолія Болаболченка: “Але попри всі гаразди (? – Н. С.), цікаве забезпечене життя (? – Н. С.), М. Левицького нестерпно тягне на Батьківщину. В 1927 році він залишає Прагу і переїздить до Луцька, де на нього ніхто не чекав(? – Н. С.). Жодних підстав твердити про якусь, майже триумфальну зустріч не було. Якийсь час він працював вчителем у школі і тяжко хворів на серце” [1].

Із листів Григорія Степури до Модеста Левицького пробивається інша інформація: “*Високошановний Земляче, Модесте Пилиповичу! Відповідаю Вам на листа з дня 11 червня. Ваша кандидатура для нас дорогоцінна*” (лист від 23.06.1927); “*Ми дуже щасливі, що маємо можливість набуть для нашої Гімназії таку поважну і високоавторитетну наукову силу, як Модест Левицький.*”

Ми дуже щасливі, що маємо можливість набуть для нашої Гімназії таку поважну і високоавторитетну наукову силу, як Модест Левицький. Директор, Концесіонер і усі-усі приложимо ми найдалішесягаючих старань, аби Вашу кандидатуру провести через митарства. На “місці” вирішено /це-антр ну! / дати Вам 300 злотих місячно без огляду на те, чи матимете Ви на 300 золотих лекцій /отже можете взяти 12–15, аби себе не знесилювати! / Подання – пішло в рух. На сих днях п. Директор зreferує справу в Кураторії, оперуючи Вашими друкованими працями. Раджу Вам нажати на УЦК “благовременне і безвременне” і з цілою силою пари клопотати про візу, побут, лікарство. Час не стоїть ось-ось і по Спасі. А це – й по теплі. Заняття почнуться 1 вересня. Мemento! Квартирне питання менше страшне. Я – до Ваших послуг завжди. (Лист від 2.07.1927).

У листі від 5.07 читаємо :

Високошановний Модест Пилипович!

Сьогодні “обговорювали”. Одноголосно Вашу кандидатуру прийнято. В цих днях справу буде скеровано до Кураторії Шкільної у Рівному.

Незадовго (бо-кілька лише годин) перед отриманням В. листа балакав з п. Євгеном Івановичем Петраків..., нашим Головою “Просвіти” та

Концесіонером Гімназії. Просив мене написати Вам, аби Ви приїжджали, не оглядаючися ні на що, бо посаду маєте у нас забезпеченою у всякому разі (навіть колиб Куратор не погодився з Вашими документами, навіть, колиби з кваліфікаціями було зле ітп). Приїдете сюди, а тоді МИ ПІДНІМЕМО ТРАДИЦІЙНИЙ КРИК-ГАРМИДЕР і Вам усе дадуть. Майте на увазі, що ми, як треба, то уміємо і можемо “пискувати”. І завжди... вираємо. Отже, – не турбуйтеся. Не знаю, що приїезе з Рівного п. Директор. В крайньому разі дамо Вам свою, Гімназійну, посвідку про Ваше призначення. Добре-би було, щоб Ваші протестежі “зпід...УЦК” (як кажуть наші “сусіди”) та поінформували Вас або хочби й мене про положення Вашої справи, бо й ми “самі з усамі”. Ми самі маємо солідні впливи і впливи може навіть щиріші й простіші, ніж оті наші “порфірородніє”. Мене навіть обурює, що Ви досі не маєте відповіді. Ви своїм звертанням до них робите їм ... честь і популярність. Та – оставмо ці моменти на потім... Жду Вашого приїзду. Ждемо всі. Між иншим, молодь наша дуже радіє Вашій евентуальній появі на нашому обрієви. Сподіваються, що ви й на кобзі навчите нас грати... (Лист П. Степури від 27.07.1927).

У листі від 8.08.1927 Г. Степура повідомляє: *Високошановний Модест Пилипович!*

Дуже і дуже радіє, що хоч у Вас не буде перешкод візово-паспортних. Бо з абсолювентами нашими, що вступають до Вашої Академії – гірше і приходиться інтервенювати у Воєводстві.

Ждемо Вас. Прошу писати про час Вашого виїзду і приїзду. Це Важне тому, аби я знав з якого часу припинить з Вами листування і коли будемо мати за честь Вас бачити у Луцьку. Бажаємо, аби Ви приїхали не пізніше 25 серпня і взяли участь у іспитах. Так мені казав заступник директора, п. Федоренко. Хоч я вважаю, що і 27 не буде пізно. Будете мати тарапату з квартирою. Але і тут я Вас подбав. Отже, пан Концесіонер, Євген Іванович ПЕТРИКІВСЬКИЙ, радо згодивсь уділити Вам один осібний покій у своєму домі. А живе він, як “ЗІМОГОР”, на так званій “ЕЛЕНІВЦІ”: полустанок перед Луцьком, 7 верст (абонемент коштує щось кілька злотих, а для онука – зовсім пустяки). Можна сказати що уся наша шляхта зараз мешкає на “літниськах” – “Жабці” “Еленівці” – Ківерцях. Отже і Ви використаєте вересень...

Прошу написати в цій справі до п. Петриківського (Адреса: ЛУЦЬК, “ПРОСВІТА”), покликаючися на мій лист.

Модест Пилипович у своїх листах навзаєм висловлює щире вдячність за турботу про нього та його родину, пропозиції щодо вирішення по-

бутових, матеріальних проблем, за поради. У листі від 4.08.1927 читаємо: *Спасибі Вам за тепле і щире відношення до мене. Мало не зірвалось було у мене з язика: “радий буду відслужити Вам”, а згадав, що я – ще й лікар. Не дай же Боже, щоб довелось відслужувати Вам по цьому фаху. Краще вже віддячити Вам наукою Вашим діткам, до бандури включно. Хоч сам я невеликий артист на цьому інструменті, бо почав учитися на старість літ, але що сам знаю – то охоче передам любій, золотій молоді нашої, надії нашої.*

У кореспонденціях віднаходимо суттєві моменти біографії Модеста Левицького, зокрема його наукової і педагогічної діяльності, вкраплення біографічного характеру. Модест Левицький висловлює свої думки щодо суспільної ваги педагога. Він постає і як особа, і як особистість. Висловлює стурбованість з приводу інформації від Г. Степури про майбутнє призначення до української гімназії в Луцьку його знайомого із Подебрад на посаду вчителя природи й фізики К. Ільницького. *“Шкода, що гімназія при виборі вчителів, не наводить справок про моральну кваліфікацію кандидатів”* (лист від 13.07.1927).

Модест Левицький на прохання Григорія Степури обіцяє відшукати кандидата на це місце. Радить переробити вимоги до претендента на посаду і поєднати спеціальності фізика й математика що було більш природним та ефективним (лист від 23.07.1927).

Що до вчителя фізики і природознавства, то Ви поставили мені таку комбінацію, яку трудно зреалізувати. Річ у тім, що наші агрономи могли-б викладати природознавство, але по фізиці всі вони “шевіці”. Інженери з успіхом могли-б викладати фізику і математику, але по природознавству вони нічого не втнуть. Це колишні наші природничі факультети давали змогу такої комбінації, а наша фахова школа цього не дає. Отже може Ви, порадившись з п. Директором, переробили-б Ваші вимоги і відокремили-б фізику від природознавства, а радше скомбінували-б її з математикою, – тоді такого кандидата легше було-б знайти. Може в Празі й знайшовся-б такий, як Ви хочете, але там я нікого ближче не знаю і тому не беруся там шукати, бо, як на мене, крім теоретичного знання, від кандидата на вчителя треба вимагати ще не аби-яких педагогічних здібностей і ...моральної чистоти; бо вчитель повинен давати учням не тільки знання, але й особистий приклад громадянина, – чого ні з якого підручника він не навчиться. Пригадую, що р. 1917 в Б. Церкві, коли ми заклали гімназію ім. Грінченка, у нас, за браком учителів, довелось математику доручити вчителю малювання, що скінчив тільки малярську школу Мурашка, а перед тим вищу початкову школу; але, ма-

ючи велику родину, він весь час підробляв репетиторством і виявив феноменальні педагогічні здібності. І що-ж Ви скажете? Досвід показав, що він краще викладав математику в I–III кл., ніж інженер шляхів, що викладав її в IV–VI кл. Це був педагог “з ласки Божої” і людина кристалево-чиста з морального погляду; і ми всі, вчителі й учні, щиро плакали, коли цей чоловік умер од висипного тифу на 34 році життя.

М. Левицький висловлює своє фахове розуміння й критичний погляд на вчительську працю, її суспільну вагу, а також на проблеми освіти, шкільництва, гімназійної педагогіки. У його розмислах, коротких спогадах – багатолітній викладацький досвід, а ще укладені й опубліковані посібники, книжки.

Листування М. Левицького та Г. Степури набуває значення громадсько-культурних документів доби. “Що до того, що часи тепер непевні, то трудно щось передбачити; зрештою: хіба ми не пережили у стократ гірших часів: якось витримали?” – в міру оптимістично ставить риторичне запитання М. Левицький (лист від 28.06.1927).

Це погляд на власну долю, долю покоління українців-емігрантів із якими підтримували певні стосунки – зустрічалися, листувалися. Автобіографічна складова контактування, прізвища спільних знайомих пробиваються із рядків листів. Григорій Степура просить передати вітання Софії Русовій², подякувати Василю Біднову³ за надіслане, а ще провезти через “покорну цenzуру” останнє число “Нової України” за 1923 рік, бо бракує комплекту, “Бюллетень музейний”, празьку педагогічну пресу, зокрема “Подєбрадку” і т.п., а також “Український сурмач”.

М. Левицький обіцяє доручення щодо професора Біднова виконати під час поїздки до Праги. Голова батьківського комітету української гімназії вказує на необхідні для працевлаштування документи, які мають бути офіційно подані Директору Гімназії та направлені до Куратора Шкільної Округи у місті Рівне. Наголошує на необхідності звернення до Українського Центрального Комітету у Варшаві щодо надання М. Левицькому прав учителя української мови і літератури в Луцькій гімназії, отримання візи на переїзд до Польщі – “це ж справа міжнародна”, право на побут, “обивательство польське”. Через

²Русова Софія (1856 – 1940) – український педагог, прозаїк, літературознавець, берегиня національної школи. Від 1922 року на еміграції, з 1923 у Празі, професор педагогіки Українського Педагогічного Інституту імені Михайла Драгоманова.

³Біднов Василь (1874 – 1935) – український громадський і культурний діяч, історик української церкви, член Української Центральної Ради. Із 1922 року на еміграції в Празі, лектор Українського Вільного Університету.

вир історичних подій, зміни влад, країн, де довелося жити й працювати, основні документи були втрачені. Модест Левицький інформує: Єдиний документ, який я міг добути, це оцей послужний список, складений на підставі вірогідних людей (нашого уряду у УНР, професорів Укр. Госп. Академії С. Тимошенка і Соковича, з якими я служив ще в Києві); на підставі цих посвідчень мене затвердило на нинішніх посадах мої Чеське Міністерство Закордонних справ.

Згідно з порадою Вашою я написав у Центральний комітет у Варшаві, який мене добре знає, і просив піддержати мене. Думаю, що особливих труднощів не буде, хіба що з правом лікарської практики, бо воно дається в Польщі туго. (Лист від 28.06.1927).

Що до моїх документів, то це справа безнадійна: я вже двічі робив заходи щоб добути їх із Києва, але нічого з цього не вийшло; торік приїздив за кордон один професор Київського університету, мій колега, і я просив його добути мені бодай посвідку чи справку з У-ту про те, коли і які факультети я скінчив, але він мені сказав, що крім великих прикростей для того, хто буде ці заходи робити, нічого реального для мене з цього не вийде. Мій медичний диплом десь в архівах Волинського Губ. Правління, бо службу свою я почав з Ковля, де був повітовим лікарем; а філологічний був у Генеральному Секретаріаті Освіти, коли мене в осени р. 1917 там затверджували на посаді вчителя і директора укр. гімназії ім. Б. Грінченка в Білій Церкві.

Я ще раз написав у Варшаву до голови ЦК Ковальського, прохаючи всіма засобами підперти мою справу в Рівному, в кураторії і лишається тепер чекати, що вийде з цього. (Лист від 13.07.1927).

У листах згадуються прізвища: П. Певного (1888 – 1957) – громадсько-політичного діяча і журналіста, посла до польського союму (1930 – 1935); М. Ковальського (1885 – 1944) – громадсько-політичного і державного діяча, члена Української Центральної Ради. Очолював Український Центральний Комітет (УЦК) – організацію для всебічної опіки над емігрантами з УНР у Варшаві; А. Лівницького (1889 – 1954) – українського громадсько-політичного діяча, президента УНР в екзилі (1926 – 1954); Л. Биковського (1895 – 1992) – книгознавця, бібліотекознавця, одного із когорти будівничих Української держави (1917 – 1920), В. Приходька (1886 – 1982) – українського державного і політичного діяча, члена Української Центральної Ради, викладача УГА в Подєбрадах, інших представників української політичної еміграції в Чехословаччині та Польщі. Отже, це громадські та культурні діячі, члени Української Центральної Ради, уряду

УНР в минулому та в екзилі (А. Ливицький, В. Біднов, В. Приходько, М. Ковальський), професори і науковці вищих українських шкіл еміграції доби міжвоєнної (С. Русова, С. Тимошенко, Е. Сокович, В. Приходько). Із кожним цим іменем були пов'язані сторінки української історії. Із ними особисто спілкувалися Модест Левицький і Григорій Степура. У зв'язку із діяльністю української гімназії в Луцьку не раз у листах зустрічаємо імена директора Рафаїла Шкляра (1926-1929), її Концесіонера, голову "Просвіти" Євгена Петриківського, Бориса Білецького, який у по-дальшому протягом 1929-1939 рр. очолюватиме гімназію, викладача В. Федоренка. Звернутися до них для позитивного, а головне, швидкого вирішення питання працевлаштування радив Модестові Пилиповичу Григорій Степура.

У листах містяться запитання М. Левицького про майбутню роботу, матеріальний статок для забезпечення родини, зокрема можливості для продовження здобуття освіти в цьому навчальному закладі онук Василька, зустрічаємо важливі штрихи до характеристики гімназійного життя та перспектив вищої освіти для випускників ЛУГ (лист від 9.07.1927).

Дозвольте-ж мені ще використувати Вашу ласкавість і добрість і задати Вам ще де-кілька питань: 1) чи Луцька гімназія клясична чи реальна? 2) евентуально: що вимагається до IV кл.? 3) з яких предметів найбільші вимоги? 4) коли можна, назвіть мені підручники (авторів по найважливіших предметех), 5) яка чужа мова обов'язкова (франц. чи німецька? У чеських гімназіях обов'язкова франц. = антантофільство і германофобство). За ці вказівки буду Вам дуже вдячний.

Цілком окреме питання: чи нема серед українців-абсолювентів охочих вступити до Подєбрадської Академії? Новий прийом буде, але нових стипендій не буде; отже можуть вступати тільки за свої кошти; з огляду на різницю валют і дорожнечу тутешнього життя (existenz-minimum 400 кор.). Академія може дати від себе невеличку підпору в формі помешкання, або 100 кор. місячно на помешкання. Отже треба мати своїх +/- 100 злотих місячно.

Відповідає Г. Степура (лист від 19.07.1927):

Гімназія наша – гуманістична.

Найважливішими предметами є українська, польська, математика. Вчать мову німецьку. Гімназія з правами, а тому й вимоги солідні.

У листі від 19.07.1927 Г. Степура нагадує:

Але, Шановний Земляче, маємо до Вас велику просьбу, вкажіть нам відповідну й без закидів й доган особу, яка могла би обняти посаду преподавателя фізики та природознавства у нашій гімназії, окрасою якої мусіла би бути.

Прагнемо

поставити справу якнайкраще. Отже, не одмовте негайно зайнятися цією дуже поважною й відповідальною справою. Зробіть нам величезну прислугу. Майте на увазі, що нам не бракує кандидатів, а бракує відповідних педагогів, вихователів, бездоганних й з інших "пунктів". У листі від 23.06.1927 відповідає: Віза на переїзд, право побуту, обивательство польське – нічого не маєте! Усе це питання світового значіння. І усе це має залагоджувати почасти – УЦК, почасти – ВП Модест Пилипович зі мною, автором цього листа.

Але-чи відповідний для цього момент з огляду на усякі заверушливі можливості? А втім, – Ви та онук, цілих двоє – не велика заморока. Платня? Яко гімназіяльн. лікар – 100 злотих, а за 20 лекцій – 160, а разом: до 3000 злотих. На прожиття для двох завжди вистарчить. Зрештою у цій справі забере у свій час голос п. Директор. Пишіть і до мене, репрезентанта Батьків. Ми – Вам дуже раді!!!!...

Питання із навчанням онука Василька також поладжено. *"Ваш онук буде колегою моєї донечки"* - пише Г. Степура.

Майте на увазі, що у Гімназії нашій введено обов'язковий однострій (кольору маренго: штанці "на випуск", френчик з одкладним комірцем, з двома кешеньками на грудях і без хлястіка ззаду. На комірчику, як у Січових Стрільців – на синьому бархаті – римська цифра кляси – срібна). (Лист від 8.08.1927).

А хвилювання Модеста Левицького були пов'язані з тим, що програма Початкової школи в Подєбрадах відрізнялася від вимог в ЛУГ: *Внук мій, на жаль, ніяк не підійде до Вашого програму IV, навіть III кл. Бо тут, по чеських нормах, вони зовсім не проходили Закону Божого і, звичайно, польської мови та історії; за те по фізиці, математиці і географії пройшли в III кл. те, що мабуть у Вас проходять у IV. Тай що робити – сам не знаю. Хіба що син мій, який їде в Кельці на інженерну працю, візьме його з собою, найме репетитора і за рік піджене хлопця під курс IV кл.*

Дорогий Модест Пилипович! – відповідає Г. Степура. –

Найменше маєте турбуватися справами Вашого онучка. Будьте певні, що не дозволимо собі на таку прикрість для Вас і для нього, а найбільшу – для нас, аби розлучать Вас з Ним. Приймемо до певної кляси умовно. Польську мову юнак надолужить потім. Всеж не завадить, аби потрошки вправлявся. Кожний день має велике значіння. (Лист від 27.07.1927).

У списках гімназистів 4 класу на 1927 – 1928 навчальний рік є прізвище Левицького Василя⁴[12].

Інформація про українську гімназію в Луцьку була вкрай важливою для Модеста Левицького, визначальною у прийнятті рішення (українські гімназії на території Волині функціонували також у Кременці та Рівному. – Н. С.). Григорій Степура доклав надзвичайних зусиль, організаторських здібностей аби в стислий термін полагодити переїзд відомої особистості на рідну землю, подолати літній людині труднощі перетину кордону між Чехословаччиною і Польщею. Він провадив юридичний покровокий супровід його особистої справи, мудро із фаховим знанням подавав рекомендації до вирішення усіх проблем. Своєю високою кваліфікацією, особистими зв'язками і контактами спільно із Модестом Левицьким, його добрим іменем серед представників української еміграції, за два літніх (!) місяці успішно вирішив доленосну і нерухому, на перший погляд, життєву ситуацію. Він сприяв забезпеченню Модеста Левицького роботою, полагодив не тільки матеріальні, але й побутові проблеми, вирішив питання помешкання, а також продовження навчання в ЛУГ онука. Кожен лист Григорія Степури сповнений позитивних емоцій, віри, оптимізму, відлунювався теплом у серці адресата, ставав підтверженням і оцінкою не даремно прожитого життя за не даремні високі та світлі ідеали, надавав упевненості що його знань, досвіду потребує рідна земля, діти, шкільна молодь – майбутнє України.

Модестові Левицькому виповнилося 60 років, Григорію Степурі було 47. Але різниця у віці не стала на заваді. Майже за два місяці листовного спілкування вони поріднилися, відчували духовну близькість. Лише один раз Григорій Степура напише про особисте, зафіксує психологічний стан перевтоми: *”Вибачте за сухий діловий, невласливий тон. Почуваю, що не так пишу, як треба. Бігме, я зараз “не у своїх” – перевтомлений”* (лист від 05.07.1927). Нагадаємо, що Григорій Степура був висококваліфікованим адвокатом, блискуче захищав клієнтів. Серед тих, хто шукав його захисту, були українські націоналісти, члени компартії Західної України, учасники єврейських і польських організацій, скривджені селяни [2].

Левицький Василь Вікторович (7.01.1914, Біла Церква – 90 – ті рр., Луцьк) – внук Модеста Левицького. Перебував із родиною в Греції, а потім на еміграції. Початкову освіту здобув у Перхтольфсдорфі (Австрія), Подебрадах (Чехословаччина). Після повернення Левицьких до Луцька навчався в гімназії, від 1939 р. – у Львівському політехнічному інституті на відділі архітектури. 1940 р. виїхав до Холма. Там знання німецької мови допомогли влаштуватись перекладачем у банку. Після закінчення війни разом із дружиною повернувся на Волинь. Працював в обласному управлінні сільського господарства і колгоспного будівництва, проєктувальником в авторемонтній майстерні і на автозаводі від першого дня його створення до 1973 р. в інструментально-конструкторському бюро на посаді старшого інженера.

Зажною сухо скомпонованою справою – людська доля. Від його професіоналізму, знань, авторитету залежало багато. За томами прочитаних справ, виступів на судових засіданнях подиву гідною є відповідальність, ретельність у веденні кореспонденції із Модестом Левицьким зокрема. Поставало багато справ до вирішення пов'язаних із Луцькою українською гімназією. Він як Голова батьківського комітету і адвокат захищає українську гімназію перед польською владою, надсилає до міністра освіти Польщі чітко обгрунтований документ із проханням надання Луцькій українській гімназії державних прав, дбає про освіту обдарованих дітей з малозабезпечених сімей: звільняв їх від оплати за навчання в ЛУГ. За його сприяння в гімназії відбувалися вечори української культури, запрошувалися кобзарі, артисти (Данило Щербина, Місевич, Наталія Ужвій) [10].

В українській гімназії м. Луцька панували тривкі освітні традиції, що ґрунтувалися на високому рівні викладання багатьох предметів, національному та релігійному вихованні. Учні та викладачі проводили урочисті академії, присвячені пам'яті Т. Шевченка, Лесі Українки, С. Петлюри, вечори української культури, відзначали національні свята. Не раз перед гімназистами з лекціями виступав Модест Левицький, виявляючи виняткову ерудицію, любов до народу, його культури. Окрушини спогадів про цей період життя письменника залишили його вихованці. Вони згадують Модеста Левицького як найяскравішу людину, тонкого знавця української мови й фольклору. Зокрема, І. О. Левчанівська пише: *”Модест Пилипович був душею гімназії, або її добрим духом. Тихий, спокійний, він на педрадах гаряче заступався за учнів. Як гімназійний лікар, не лише дуже уважно, дбайливо лікував учнів, але й часто на свої гроші купував їм ліки. Був ініціатором музею при гімназії, організатором оркестру бандуристів і т.п. Всі любили “Дідуса”: і учні, і їхні батьки, і вчителі. Викладав він українську мову в молодших класах”* [12, с. 8].

В Луцьку дороги життя Модеста Левицького та Григорія Степури зійдуться на 5 років у спільній діяльності для майбутнього Волині, а, отже, й України. Вони стануть близькими друзями, невтомно працюватимуть для збереження нашої державницької традиції незважаючи на обставини особистого життя. Родом із “золотого Поділля”, великі патріоти України впишуть яскраву сторінку в історію нашого краю. За комуністичних часів вітчизняна біографістика позбавилася від їхніх імен - українців, які активно впроваджували та відстоювали ідею української державності.

Подані до друку листи Модеста Левицького і Григорія Степури є документами минулого,

розкривають не тільки вирішальні для долі М. Левицького події, але й значно ширші обрії нашої історії. Почерпнуті з цих кореспонденцій невідомі факти відкривають по-новому Григорія Степуру - яскраву особистість, українського громадського-політичного і державного діяча, члена Центральної Ради, першого комісара УНР на Поділлі, пізніше губернського комісара Слобідської України, відомого адвоката, який 15 років свого активного, творчого, діяльного життя віддав Волині. Листи видатних особистостей, які зберігаються у Волинському обласному архіві, інформують не тільки про їх громадянський чин, але й розкривають особисті людські привабливі риси адресата й адресанта.

Автобіографічна складова листів доповнена

фаховою – постають проблеми української освіти, шкільництва на еміграції та на терені Західної України в роки польської окупації, на прикладах діяльності Української Господарської Академії та Подебрадської початкової школи, Луцької української гімназії, доповнені фактами багатолітнього викладацького досвіду Модеста Левицького.

За коротенькими згадками в листах можна “реставрувати” деякі моменти із життя української еміграції доби міжвоєнтя, специфіку функціонування української гімназії в системі освіти Польщі.

У повному обсязі листування Модеста Левицького та Григорія Степури публікується вперше за рукописами. Правопис авторів збережено.

Література:

1. Болаболъченко А. Модест Левицький [Текст] / А. Болаболъченко // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 22–26.
2. Йолтуховський Р. Губернський комісар зі Жванця [Текст] / Р. Йолтуховський // Подолянин. – 2015. – 17 лип.
3. Левицький В. Син про свого батька [Текст] / В. Левицький // Спогади про Модеста Левицького / В. Левицький, Д. Дорошенко. – Вінніпег, 1967. – С. 7–35.
4. Левицький В. В. Спогади про дідуся Модеста [Текст] / В. В. Левицький // Українська гімназія в Луцьку. Спогади. – Луцьк, 1999. – С. 22–23.
5. Ліпницька І. М. Творчість Модеста Левицького в контексті української прози кінця XIX – початку XX ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 [Текст] / Інна Миколаївна Ліпницька ; Національний педагогічний ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2004.
6. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома

світовими війнами. – Ч. 1 [Текст] / С. Наріжний. – 2-е вид. – Львів – Кент – Острог, 2008.

7. Покальчук Ю. “Добром налите серце...” [Текст] / Ю. Покальчук // СіЧ. – 1996. – № 7. – С. 6–10.

8. Сташенко Н. Із книги життя Модеста Левицького [Текст] / Н. Сташенко // Науковий вісник ВДУ. – Луцьк, 1997. – С. 119–123.

9. Сташенко Н. Син Поділля і Волині. Модест Левицький відомий і незнаний [Текст] / Н. Сташенко // “Роде наш красний...” Волинь у долях краян і людський документах. – Луцьк : Вежа, 1999. – Т. 3. – С. 8–17.

10. Степура Т. Тернисті шляхи простелила нам доля [Текст] / Т. Степура // Українська гімназія в Луцьку. Спогади. – Луцьк, 1998. – С. 49–52.

11. Сяйво душі Модеста Левицького (життя і творчість) [Текст] / упоряд. Л. Токарук. – Луцьк : Вол. обл. друк., 2009. – 298 с.

12. Українська гімназія в Луцьку. Спогади [Текст] / упоряд. Л. Токарук. – Луцьк, 1998. – 214 с.

* * *

Листування Модеста Левицького та Григорія Степури (ДАВО. – Ф. 522. – Оп. 1. – Спр. 6)

Лист Модеста Левицького до Григорія Степури 11.06.1927 р.

Високоповажаний Добродію!

Звертаюся до Вас по докладніші інформації з приводу тих учительських посад, що мають бути в Луцькій українській гімназії, бо ця справа цікавить мене персонально. Подебрадська Академія йде на атрофію і в найкращому разі вона проживотіє ще 2-3 роки, але вже розвиватись далі не може. Коли ж вона почне ліквідуватись, то доведеться мені в першу чергу теж ліквідуватись, бо я читаю українську мову і теорію письменства на 1 і 2 семестрі.

Отже – мені треба знати, чи надаюся я до посади вчителя в Луцькій гімназії й чи та посада надається для мене.

По першому питанню подаю Вам такі дані про себе: мені 60 літ, родом я з Поділля; скінчив два факультети в Київському університеті: історико-філологічний (по словесному відділу) р. 1888 і медичний р. 1893. Потім служив земським лікарем на Правобережжі; р. 1904–1907 був директором Київської Губ. Земської фельдшерської школи, де викладав латинську мову і фізіологію. Потім був (1907–17) залізничним лікарем в Радзівілові і в Білій Церкві, де 5 літ викладав гігієну в чоловічій і жіночій гімназіях. Після революції там таки був учителем української мови і директором української гімназії імені Б. Грінченка (1917–18) по виборі педагогічної ради і з затвердження Генер. Секретаріату Освіти. В січні 1919 через тяжку

хоробу дружини виїхав до Греції, яко радник укр. дипломатичної місії в Афинах, а по смерті голови місії Ф. Матушевського став головою тої місії. В осені р. 1920 переїхав у Польщу до нашого уряду, але попав саме на той нещасний відступ і опинився в Тарнові, а потім у Ченстохові і був головою укр. Червоного Хреста в Польщі, де й познайомився з Вами, коли пам'ятаєте. З р. 1922 по-нині обіймаю посаду лектора української мови і теорії письменства в Подебрадській Академії, а також лікаря тої-ж Академії. На жаль дипломи мої залишилися у Києві й добути їх звідти ніяк не можу, єдиний мій документ це залізничний білет лікаря 12 уч. Південно-Західних залізниць.

Маю праці по мові: Українську граматику для самонавчання (4 видання), порівнююча грамика московської і української мови і менші статті: "Паки і паки" (про хиби сучасної нашої літературної мови), "Особливости української звучні" – доклад на українському науковому з'їзді, друкований в Академічному збірнику. Оце моє *suppliculum vitae*.

Міг-би викладати українську і латинську мову в нижчих класах (I–IV) і гігієну, від біди і французьку мову, яку знаю добре і балакаю нею вільно. Я не хотів би брати більше 1215 годин у тиждень, бо це мені було б тяжко і не лишало б часу для написання хоч-би спогадів своїх, яких не можу ніяк закінчити.

Тепер друге питання (евентуально, коли перше може бути розв'язане позитивно): чи підійде ця посада для мене? Тут для мене в сам-перед стає матеріальна сторона: я маю при собі внука, який вчиться в українській гімназії в Подебрадах (оце-ж забув додати, що в цій маленькій гімназії я викладаю українську і французьку мову і іменуюся директором). Внук у 3-й класі, має 14-й рік. Отож треба мені знати, яка була б мені платня в Луцьку і чи вистачить її, щоб прожити удвох з онуком? (Жінку свою я поховав у Греції). Далі: чи досить певна і постійна ця служба? Від кого вона залежить? І чи має та гімназія права, тоб-то чи зможе мій онук по скінченні її вступити в університет чи іншу високу школу?

За відповідь на ці питання я буду Вам дуже вдячний і дуже жалкую, що не можу послати Вам на неї марку, бо чеська марка Вам ні до чого.

З правдивим поважанням

Модест Левицький

P.S. Мій син, батько мого внука, теж скінчив Луцьку гімназію р. 1912.

Центральний Комітет у Варшаві дасть за мене добру рекомендацію.

Лист Г. Степури до Модеста Левицького 23.06.1927.

Високошановний Земляче –

Модесте Пилиповичу!

Відповідаю Вам на листа з дня 11 червня ср.

Ваша кандидатура для нас дорогоцінна.

Негаймо висилайте офіційне подання до Директора нашої Гімназії з курикулум віте, маючи на увазі, що матеріяли ті підуть до Куратора Шкільної Округи. Одночасно зверніться до Українського Центрального Комітету у Варшаві, аби зараз же приступив до клопотань перед МНО в справі надання Вам прав учителя української мови та літератури в нашій Гімназії. Що до браку документів, то про це одверто напишіть до УЦК – хай що хтять тим фантом роблять, і... зроблять...

Віза на переїзд, право побуту, обивательство польське – нічого не маєте!? Усе це питання світового значіння. І усе це має залагоджувать почасти – УЦК, почасти – ВП Модест Пилипович зі-мною, автором цього листа.

Але-чи відповідний для цього момент з огляду на усякі заверушливі можливості!? А в тім, – Ви та онук, цілих двоє – не велика заморока. Платня? Яко гімназіяльн. лікарь – 100 злотих, а за 20 лекцій – 160, а разом: до 3000 злотих. На прожиття для двох завжди вистарчить. Зрештою у цій справі забере у свій час голос п. Директор. Пишіть і до мене, репрезентанта Батьків. Ми – Вам дуже раді!!!...

З правдивою пошаною до Вас, в послугах щирій (Підпис Г. Степури)

Лист Модеста Левицького до Г. Степури 28.06.1927.

Високоповажний добродію!

Сердечно дякую Вам за Ваш щирий лист і поради. На Ваші руки посилаю прохання до п. Директора української гімназії, бо не знаю його адреси.

Єдиний документ, який я міг добути, це оцей послужний список, складений на підставі вірогідних людей (нашого уряду у УНР, професорів Укр. Госп. Академії С. Тимошенка і Соковича, з якими я служив ще в Києві); на підставі цих посвідчень мене затвердило на нинішніх посадах мої Чеське Міністерство Закордонних справ.

Згідно з порадою Вашою я написав у Центральний комітет у Варшаві, який мене добре знає, і просив піддержати мене. Думаю, що особливих труднощів не буде, хіба що з правом лікарської практики, бо воно дається в Польщі туго.

З'окрема хочу сказати Вам, що я ніяк не можу взяти лекцій по літературі, бо мушу берегти свої хворі очі; мені дуже трудно читати рукописну дряпанину, тут я для цього наймав студента, який розшифровував мені цю писанину, але це можливо в високій школі, до того ж технічній, але неможливо в середній загальноосвітній школі.

Не хотів би я набирати багато годин, бо хотів би покінчити ті праці, що почав, поки ще здужаю,

бо шкода була-б мені покинути їх незакінченими і ніхто цього за мене не зробить.

Лякають мене, що дуже трудно знайти в Луцьку помешкання, але я сподіваюсь, що це одна з менших перешкод; тяжко й тут з помешканнями, але ніхто у нас ще не ночував під парканом, коли є свої люде: перебідує тиждень-два, а там щось таки знайдеться.

Що до того, що часи тепер непевні, то трудно щось передбачити; зрештою: хіба ми не пережили у стократ гірших часів: якось витримали?

Бувайте здорові, ще раз дякую Вам за щирість Вашу.

З правдивим поважанням

Мод. Левицький

P.S. Коли я щось недоробив з цим проханням, не так зробив, як треба, то напишіть мені. І взагалі прошу Вас: сповіщайте мене про рух моєї справи. І коли я мав-би приїхати в Луцьк, як-що одержу цю посаду? Бо я мушу ліквідувати тут деякі свої справи, напр. з помешканням (по умові я повинен попередити господаря за місяць вперед або заплатити йому за місяць, коли виберусь без попередження).

Лист Г. Степури до Модеста Левицького 2.07.1927.

Високодостойний

Модест Пилипович!

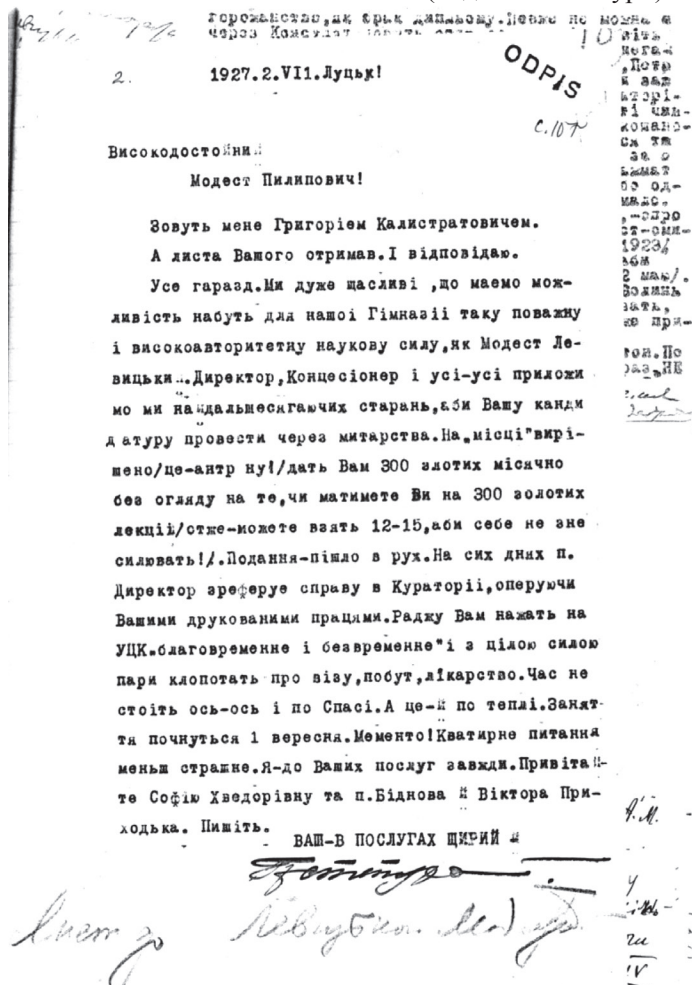
Зовуть мене Григорієм Калистратовичем.

А листа Вашого отримав. І відповідаю.

Усе гаразд. Ми дуже щасливі, що маємо можливість набуть для нашої Гімназії таку поважну і високоавторитетну наукову силу, як Модест Левицький. Директор, Концесіонер і усі-усі приложимо ми найдальшесягаючих старань, аби Вашу кандидатуру провести через митарства. На "місці" вирішено /це-антр ну!/ дати Вам 300 злотих місячно без огляду на те, чи матимете Ви на 300 золотих лекцій /отже можете взяти 12-15, аби себе не знесилювать!/. Подання – пішло в рух. На сих днях п. Директор зреферує справу в Кураторії, оперуючи Вашими друкованими працями. Раджу Вам нажатъ на УЦК "благовременне і безвременне" і з цілою силою пари клопотать про візу, побут, лікарство. Час не стоить ось-ось і по Спасі. А це – й по теплі. Заняття почнуться 1 вересня. Мemento! Кватирне питання менш страшне. Я – до Ваших послуг завжди. Привітайте Софію Хведорівну та п. Біднова й Віктора Приходька. Пишіть.

Ваш – в послугах щирий

(Підпис Г. Степури)

**Лист Г. Степури до Модеста Левицького
5.07.1927.**

Високошановний Модест Пилипович!

Сьогодні “обговорювали”. Одноголосно Вашу кандидатуру прийнято. В цих днях справу буде скеровано до Кураторії Шкільної у Рівному. Брак обивательства та властивих документів не може бути поважною перешкодою. Навіть не так – оте горожанство, як брак диплому. Невже не можна й через Консулят добуть отих документів. Уявіть собі, що “многим” удавалося! Спробуйте і то негайнісенько. Одночасно строчіть листи до: УЦК, Петра Певного, бувшого м-ра Юзефського, щоби вжили заходів перед Міністерством Освіти та Кураторією, аби не роблено Вам перешкод. Цим вони, ті чиники, зроблять прислугу і нам і Вам. Високошановний Земляче! Про візу і т. інше клопочіться та не зволікаючи часу, бож і початок року не за горами. Ще раз підкреслюю, що необхідно написати на Варшаву, інакше нічогисенько не вийде, бо одної постанови нашої Педагогічної Ради – замало.

Маю до Вас просьбу. Коли будете їхать, – спробуйте провезти через “покорную цензуру” /ст-оминувши оную/ останнє ч-ло “Нової України” (1923), бракує до комплекту. Попросіть п. Біднова, аби прислав мені решту бюлетеню музейного (1-2 маю).

Між иншим, акція переселення сюди, на Волинь УГА – вирує. П. Ільницькому, бласкаві переказать, аби негайно висилав папери. Це – кандидат, вже прийнятий на Природу й Фізику...

Вибачте за сухий, діловий, невластивий тон. Почуваю, що не так пишу, як треба. Бігме, я зараз “не у своїх” – перевтомлений. Пишіть, Чи не маєте зайвих примірників празької педагогічної преси “Подебрадка” і т.п.). Подякуйте п. Біднову од мене за надіслане. Пригадайте обіцяв він обмінитися зо мною “Українським сурмачем”. Коли ж!?!?...

З щирою до Вас пошаною
(Підпис Г. Степури)

**Лист Модеста Левицького до Г. Степури
9.07.1927**

Високоповажний

Григоріє Калістратовичу!

Сердечно дякую Вам про клопоти про мене і за Ваш щирий лист; теж дякую й тим добрим людям, п. Директорові і п. Комісіонерів, що так клопочуться за мене. Згідно з порадою Вашою я вже подав клопотання про пас і візу (тут з цими справами спішать дуже помалу) і написав у Варшаву до Ц.К. і особисто до А. М. Лівицького, прохаючи підштовхнути, де треба. Дозвольте-ж мені ще використувати Вашу ласкавість і добрість і задати Вам ще де-кілька питань: 1) чи Луцька гімназія

клясична чи реальна? 2) евентуально: що вимагається до ІУ кл.? 3) з яких предметів найбільші вимоги? 4) коли можна, назвіть мені підручники (авторів по найважливіших предметах), 5) яка чужа мова обов'язкова (франц. чи німецька? У чеських гімназіях обов'язкова франц. = антантофільство і германофобство). За ці вказівки буду Вам дуже вдячний.

Цілком окреме питання: чи нема серед українців-абсольвентів охочих вступити до Подебрадської Академії? Новий прийом буде, але нових стипендій не буде; отже можуть вступати тільки за свої кошті; з огляду на різницю валют і дорожнечу тутешнього життя (existenz-minimum 400 кор.). Академія може дати від себе невеличку підпору в формі помешкання, або 100 кор. місячно на помешкання. Отже треба мати своїх +/- 100 злотих місячно. Бувайте здорові.

Ваш щирий Мод. Левицький

**Лист Модеста Левицького до Г. Степури
13.07.1927.**

Високоповажний Добродію

Григоріє Калістратовичу!

Днів три тому я послав Вам листа, але оце одержав Вашого і знову пишу, бо видко, що наші листи розминулися. Що до моїх документів, то це справа безнадійна: я вже двічі робив заходи щоб добути їх із Києва, але нічого з цього не вийшло; торік приїздив за кордон один професор Київського університету, мій колега, і я просив його добути мені бодай посвідку чи справку з У-ту про те, коли і які факультети я скінчив, але він мені сказав, що крім великих прикростей для того, хто буде ці заходи робити, нічого реального для мене з цього не вийде. Мій медичний диплом десь в архівах Волинського Губ. Правління, бо службу свою я почав з Ковля, де був повітовим лікарем; а філологічний був у Генеральному Секретаріяті Освіти, коли мене в осени р. 1917 там затверджували на посаді вчителя і директора укр. гімназії ім. Б. Грінченка в Білій Церкві.

Я ще раз написав у Варшаву до голови ЦК Ковальського, прохаючи всіма засобами підперти мою справу в Рівному, в кураторії і лишається тепер чекати, що вийде з цього.

Ваші доручення що до проф. Біднова я виконаю, коли поїду до Праги; тепер вакації, він у Подебради не їздить і ми з ним рідко і випадково бачимосся.

В останньому листі Вашому мене дуже прикро вразила инша річ: звістка, про обрання Ільницького за вчителя природознавства і фізики. Це людина дуже невисокої моральної ваги, просто кажучи – жулик; тут він пускався на всякі гешефти, щоб заробити гроші, до яких він дуже падкий: почав з видавництва (“Подебрадки”), а

скінчив брудним підлогом, за який його не викинули з Академії тільки тому, що це сталося за 3-4 місяці до його абсолювання та й не хотіли цю ганьбу виносити перед Чехів, бо при виключенні студента Академія повинна подавати в Міністерство мотиви цього. Порядні люде перестали з ним вітатися і він мусів переселитись у сусіднє місто Німбурк, щоб не попадатись на очі. Як агроном він може викладати природознавство; що-ж до фізики, то він знає її менше за мене й за Вас (Ви либонь були в Ветеринарному інст.?), а береться за це тільки через свою безпринципність. Шкода, що гімназія, при виборі вчителів, не наводить справок про моральну кваліфікацію кандидатів. І мої мрії про працю в Луцькій гімназії на 80° охолодилися, коли я з Вашого листа почув про вибір Ільницького, бо мені дуже не всіміхається перспектива мати такого типа колегою. Коли ще не пізно, то виправте цю помилку, бо потім будете каятись.

Бувайте здорові. Ще і ще раз сердечно дякую Вам за Вашу ширість і ласку до мене.

З правдивим поважанням

Мод. Левицький

P.S. Ще маємо тут ідентичного з Ільницьким типа Розумовського Дмитра. Чи може й він часом подав прохання? І теж агроном. Це “два Аякси”.

Лист Г. Степури до Модеста Левицького 19.07.1927.

Високошановний Модест Пилипович!

Дуже і дуже Вам вдячні за попередження що до особи п. Іл-го. Можемо Вас заспокоїть: вже зліквідовано його забіги.

Але, Шановний Земляче, маємо до Вас велику просьбу, вкажіть нам відповідну й без закидів й доган особу, яка могла би обняти посаду преподавателя фізики та природознавства у нашій гімназії, окрасою якої мусіла би бути. Прагнемо поставити справу якнайкраще. Отже, не одмовте негайно зайнятися цією дуже поважною й відповідальною справою. Зробіте нам величезну прислугу. Майте на увазі, що нам не бракує кандидатів, а бракує відповідних педагогів, вихователів, бездоганних й з інших “пунктів”.

Чи вказаним було би порадитися з п. Бідновим. Словом, возьміться за це й залагодьте справу швидко, бо часу вже не багато залишається.

Що можете сказати про особу п. Биковського, який оце у четверг має бути в Луцьку й завітати до п. Директора гімназії, може в справі... посади?!...

А, може, знайшли би Ви для нас кандидата з поза абсолювентів Академії?!...

Нажимайте-нажимайте педалі! Пишіть до Варшави, аби потрактували Вашу справу, як

дуже пильну й поважно. Я боюся, що її злегковажать: мовляв, – “після дощика в суботу”. Це ж справа “міжнародня”. Візи.

Мене уповноважено Вас поінформувати, що, колиб Вам пощастило легалізуватись тут, як лікар, то, будучи нашим шкільним ескулапом, могли би Ви мати інше /лекції/ й без особливих санкцій свише. Дбайте про оте лікарство.

Гімназія наша – гуманістична.

Найважнішими предметами є українська, польська, математика. Вчать мову німецьку. Гімназія з правами, а тому й вимоги солідні. Взагалі справа поправляється.

Уклін Вам од п. Директора та Концесіонера.

Пишіть.

З правдивою до Вас пошаною
(Підпис Г. Степури)

Лист Модеста Левицького до Г. Степури 23.07.1927.

Високоповажний добродію Григоріє Калістратовичу!

Учинив я згідно з порадою Вашою: написав у Варшаву в Ц.К. п. Ковальському, прохаючи його заходів про дозвіл мені лікарської практики в Луцьку. Що з цього вийде – побачимо. Пас я вже маю і віза польська обіцяна при умові, коли я матиму забезпечену працю в Польщі. Отже тепер буду чекати Вашого повідомлення: чи затвердила мене Кураторія чи ні (про це я теж просив ще раніше до п. Ковальського).

Що до вчителя фізики і природознавства, то Ви поставили мені таку комбінацію, яку трудно зреалізувати. Річ у тім, що наші агрономи могли-б викладати природознавство, але по фізиці всі вони “шевці”. Інженери з успіхом могли-б викладати фізику і математику, але по природознавству вони нічого не втнуть. Це колишні наші природничі факультети давали змогу такої комбінації, а наша фахова школа цього не дає. Отже може Ви, порадившись з п. Директором, переробили-б Ваші вимоги і відокремили-б фізику від природознавства, а радше скомбінували-б її з математикою, – тоді такого кандидата легше було-б знайти. Може в Празі й знайшовся-б такий, як Ви хочете, але там я нікого ближче не знаю і тому не беруся там шукати, бо, як на мене, крім теоретичного знання, від кандидата на вчителя треба вимагати ще не аби-яких педагогічних здібностей і ...моральної чистоти; бо вчитель повинен давати учням не тільки знання, але й особистий приклад громадянина, – чого ні з якого підручника він не навчиться. Пригадую, що р. 1917 в Б. Церкві, коли ми заклали гімназію ім. Грінченка, у нас, за браком учителів, довелося математику доручити вчителю малювання, що скінчив тільки малярську школу Мурашка, а перед тим вишу

початкову школу; але, маючи велику родину, він весь час підробляв репетиторством і виявив феноменальні педагогічні здібності. І що-ж Ви скажете? Досвід показав, що він краще викладав математику в I–III кл., ніж інженер шляхів, що викладав її в IV–VI кл. Це був педагог “з ласки Божої” і людина кришталево-чиста з морального погляду; і ми всі, вчителі й учні, щиро плакали, коли цей чоловік умер од висипного тифу на 34 році життя.

Внук мій, на жаль, ніяк не підійде до Вашого програму IV, навіть III кл. Бо тут, по чеських нормах, вони зовсім не проходили Закону Божого і, звичайно, польської мови та історії; за те по фізиці, математиці і географії пройшли в III кл. те, що мабуть у Вас проходять у IV. Тай що робити – сам не знаю. Хіба що син мій, який їде в Кельці на інженерну працю, візьме його з собою, найме репетитора і за рік піджене хлопця під курс IV кл.

Бувайте здорові. Ваш щирий і вдячний
Мод. Левицький

Лист Г. Степури до Модеста Левицького 27.07.1927.

Дорогий

Модест Пилипович!

Найменше маєте турбуватися справами Вашого онучка. Будьте певні, що не дозволимо собі на таку прикрість для Вас і для нього, а найбільшу – для нас, аби розлучать Вас з Ним. Приймемо до певної кляси умовно. Польську мову юнак надолужить потім. Всеж не завадить, аби потрошки вправлявся. Кожний день має велике значіння.

Про Ваше призначення читав навіть у газетах. Директор сьогодні виїхав спеціально в справах новопризначених професорів до Рівного (Кураторія).

Незадовго (бо-кілька лише годин) перед отриманням В листа балакав з п. Євгеном Івановичем Петраків..., нашим Головою “Просвіти” та Концесіонером Гімназії. Просив мене написать Вам, аби Ви приїжджали, не оглядаючися ні на що, бо посаду маєте у нас забезпеченою у всякому разі (навіть колиб Куратор не погодився з Вашими документами, навіть, колиби з кваліфікаціями було зле ітп). Приїдете сюди, а тоді **МИ ПІДНІМЕМО ТРАДИЦІЙНИЙ КРИК – ГАРМИДЕР** і Вам усе дадуть. Майте на увазі, що ми, як треба, то уміємо і можемо “пискувати”. І завжди... виграсмо. Отже, – не турбуйтеся. Не знаю, що привезе з Рівного п. Директор. В крайньому разі дамо Вам свою, Гімназіальну, посвідку про Ваше призначення. Добре-би було, щоб Ваші протеже “зпід...УЦК” (як кажуть наші “сусіди”) та поінформували Вас або хочби й мене про положення Вашої справи, бо й ми “самі з усамі”. Ми

самі маємо солідні впливи і впливи може навіть щиріші й простіші, ніж оті наші “порфірородніє”. Мене навіть обурює, що Ви досі не маєте відповіді. Ви своїм звертанням до них робите їм ... честь і популярність. Та – оставмо ці моменти на потім... Жду Вашого приїзду. Ждемо всі. Між иншим, молодь наша дуже радіє Вашій евентуальній появі на нашому обрієви. Сподіваються, що ви й на кобзі навчите нас грати...

Прошу Вас не забувать про фізика-природника. У нас є (природниця), але – чорна сотня й наш ворог скритий. А тому ми, шукаючи преподавателя, шукаємо “чево нібудь асобінаво”, а не будь що. Отже, або добре або непотрібен. **ПИШИТЬ**. Будьте нашим приятелем у Подєбрадах-Празі й інтензивно-терминово шукайте природника. Ну, напишіть Білецькому. Ми ждемо. Це нас звязує, бо тут не шукаємо. Не хочемо...”галілеушів”...

Поклін п. Русовій. Хай пригадає зіму в Борщові...

Пишіть....

Ми Вам навіть обивательство состряпаєм, як прийдеться круто. Майте це на увазі. Й готовтеся до від’їзду. Ваш онук буде колегою моєї донечки.

До побачення – Ваш щирий слуга

(Підпис Г. Степури)

Лист Модеста Левицького до Г. Степури 4.08.1927.

Любий і поважаний Григоріє Калістратовичу!

Я трошки припізнився з відповіддю на Вашого листа, бо шукав одного чоловічка, якого хотів рекомендувати на вчителя природознавства і фізики, а він був виїхав на час якийсь із Подєбрадів. Сьогодні я його таки знайшов. Це – Солонинка, що недавно скінчив Академію; перед тим він довгий час був за асистента (“допомогова сила” по нашій термінології) при катедрі фізіології ... , де працював дуже добре і совісно. Знання у нього солідні й людина він поважна, кабінетний працівник, “книжний черв”. По вдачі своїй “плохий”, як у нас кажуть, тобто смирний, нікому на ногу не наступає, флегматичний собі “хахол”. Без порівняння кращий за Ільницького – гешефтмахера і наукова його вага значно більша. Він казав мені, що послав уже прохання, ще в кінці липня. Отже, як не маєте сильнішого кандидата, то беріть Солонинку. Хоч він агроном, але по фізиці й хемії працював добре, як і взагалі добре виконує все, за що береться.

Спасибі Вам за тепле і щире відношення до мене. Мало не зірвалось було у мене з язика: “радий буду відслужити Вам”, а згадав, що я – ще й лікар. Не дай же Боже, щоб довелось відслужувати Вам по цьому фаху. Краще вже віддячити Вам наукою Вашим діткам, до бандури включно. Хоч сам я невеликий артист на цьому інструмен-

ті, бо почав учитися на старість літ, але що сам знаю – то охоче передам любій, золотій молоді нашій, надії нашій. Прочитайте мого листа до Пана Директора і передайте йому; отже не буду повторювати Вам того, що там пишу.

Я й не думав, що так трудно зрушитися з місця, на якому просидів 5 літ; непомітно якось те коріння пускається; а помічаєш його тільки тоді, коли треба зрушитися. Дякую за присланий мені папірець на (?) предмет візи; може й не доведеться мені використовувати його, бо переказували мені, що вже в консуляті дозвіл мені є. Думаю виїхати коло 25.08., бо ще хочу по дорозі заїхати до Радзівілова, де я прожив 5 літ і залишив там приятелів, з якими не бачився вже літ із сім. Мав я там колись і хатку свою, але продав її після революції. Тепер жалкую, але тоді не думав, що може доведеться доживати віку на Волині.

Бувайте здорові. Сердечно дякую Вам за Вашу щирість і клопоти за-для мене.

Ваш серцем Мод. Левицький.

Моя нова адреса:

Високошановний Модест Пилипович!

Дуже і дуже радий, що хоч у Вас не буде перешкод візово-паспортових. Бо з абсолювентами нашими, що вступають до Вашої Академії – гірше і приходиться інтервенювати у Воеводстві.

Ждемо Вас. Прошу писати про час Вашого виїзду і приїзду. Це Важне тому, аби я знав з якого часу припинить з Вами листування і коли будемо мати за честь Вас бачити у Луцьку. Бажано, аби

Ви приїхали не пізніше 25 серпня і взяли участь у іспитах. Так мені казав заступник директора, п. Федоренко. Хоч я вважаю, що і 27 не буде пізно. Будете мати тарапату з квартирою. Але і тут я Вас подбав. Отже, пан Концесіонер, Євген Іванович ПЕТРИКІВСЬКИЙ, радо згодивсь уділити Вам один осібний pokій у своєму домі. А живе він, як “ЗІМОГОР”, на так званій “ЕЛЕНІВЦІ”: полустанок перед Луцьком, 7 верст (абонемент коштує щось кілька злотих, а для онука – зовсім пустяки). Можна сказати що уся наша шляхта зараз мешкає на “літниськах” – “Жабці” “Еленівці” – Ківерцях. Отже і Ви використаєте вересень...

Прошу написати в цій справі до п. Петриківського (Адреса: ЛУЦЬК, “ПРОСВІТА”), покликуючися на мій лист.

Майте на увазі, що у Гімназії нашій введено обов’язковий однострій (кольору маренго: штанці “на випуск”, френчик з одкладним комірцем, з двома кешеньками на грудях і без хлястіка ззаду. На комірчику, як у Січових Стрільців – на синьому бархаті – римська цифра кляси – срібна).

Подання п. Солонинки отримано; попру, хоч є конкурент; на жаль Директор поїхав у ліси, подихать... багном!

Дякую за Ваші побажання. Іменно, як лікаря Вас буду експлуатувати, бо хто нині здоровий?!?!...

Пишіть. Ваш щирий слуга (Підпис Г. Степури).

8.08.1927. Луцьк. Пілсуд.25.

Публікація і коментарі Н. Сташенко

